

Hukuk Diline Bir Örnek: Sözleşmeler

Yard.Doç.Dr. Işıl ÖZYILDIRIM (*)

Özet

Bu çalışmada hukuk diline bir örnek olan sözleşmeler dilbilimsel açıdan çözümlenmiştir. Bu amaçla, sözleşme bağlamı tanımlanmış ve sözleşmelerde kullanılan dil dilbilimsel olarak 3 ayrı düzeyde ele alınmıştır: 1) sözcük düzeyi, 2) sözdizim düzeyi ve 3) söylem düzeyi. Bu araştırmada ayrıca sözleşmelerde hangi dilsel tercihlerin sıklıkla kullanıldığı ve bunların toplumsal/edimbilimsel işlevleri de incelenmiş ve bu yapıların kullanım sıklıkları yüzdelerle ifade edilmiştir.

Anahtar Sözcükler: hukuk dili, sözleşme, sözcük düzeyi, sözdizim düzeyi, söylem düzeyi.

Abstract

In this study, contracts as examples of the legal language have been analyzed linguistically. For this purpose, first the contractual context has been described, and then the language used in contracts has been analyzed on three different levels: 1) lexical level, 2) syntactic level, and 3) discourse level. In this research, the most significant linguistic choices used in contracts and their socio-pragmatic functions have also been investigated and their frequencies have been given in percentages.

Key Words: legal language, contract, lexical level, syntactic level, discourse level.

1. Giriş

Hukuk kuralları insan topluluklarında bir düzen yaratan kurallardır. Toplumu düzenleyen başka kurallar da vardır. Ahlak ve din kuralları, hatta görgü kuralları da toplumsal yaşantıyı düzenli bir biçimde sürdürme işlevi görürler. Ancak hukuk kuralları ilkel insan topluluklarından başlayarak, din ve ahlak kurallarından farklı bir nitelik

* Hacettepe Üniversitesi, Dilbilimi Bölümü Öğretim Üyesi

gösterirler. Hukuk kurallarının en belirgin özelliği bu kurallara uymanın devletin zorlayıcı gücüyle sağlanmış olmalarıdır. Din ve ahlak kurallarına uymayı zorunlu hale getirecek maddi bir güç yoktur. Bu kurallara uymak manevi yaşamla ilgili bir konudur. Oysa hukuk kurallarına aykırı davranış her zaman bir yaptırım ile karşılaşır.

Hukuk söylemi ile ilgili çalışmalar hem akademik dünyadaki entellektüel gelişmelerin hem de daha geniş anlamda toplumsal eğilimlerin bir ürünü olarak ortaya çıkmıştır. 1970'lerden bu yana toplum hayatında değişik meslek gruplarında kullanılan dil ve bu şekilde ortaya çıkan değişik söylem tipleri incelenmiş ve eleştirilmiştir. Bürokrasi dili, reklam dili, politik dil bu anlamda çalışılan alanlardır. Yurt dışında hukuk söyleminin bilimsel olarak incelenmesi de 1970'li yıllarda başlamıştır. Hukuk söyleminin çözümlenmesi başta Amerika, İngiltere, İsveç ve Almanya gibi ülkelerden olmak üzere pek çok sosyalbilimci, dilbilimci ve toplumdilbilimcinin ilgi odağı olmuştur (Danet 1985:273).

Günümüzde hukukun ilgi alanına giren konular çoğalmış ve çeşitlenmiştir. Hukuk dili iletişimsel amaca, bağlama, katılımcılar arasındaki sosyal ve profesyonel ilişkilere ve bunlar gibi pek çok faktöre bağlı olarak değişen farklı türlerden oluşmaktadır. Bunlara örnek olarak davalar, dava dilekçeleri, yasalar, mahkeme kararları, görgü tanığı sorguları ve sözleşmeler verilebilir (Bhatia 1993:101).

Hiç şüphesiz, hukuk söylemi Stygall'in de belirttiği gibi hayatımızın vazgeçilmez bir parçası olmuştur. Her kredi kartı aldığımızda, iş, kira sözleşmesi veya sigorta poliçesi imzaladığımızda belki de farkına varmadan hukuk dili ile karşılaşırız. Ve belki de evde özel hayatımızda bile video izlerken veya bilgisayar disketi ile çalışırken onu kopyalamamız konusunda yasal bir dille uyarılabiliriz (1994:2). Böyle çeşitlilik gösteren hukuk konularını geleneksel kurallarla düzenleyebilme olanağı artık kalmamıştır. Bu yüzden de daha özel konuları düzenleyen "hukuk dalları"nın doğumu kaçınılmaz olmuştur, bunların sayısı da giderek artmaktadır. Hukukun çeşitli dalları iki kümede toplanabilir: kamu hukuku ve özel hukuk. Kişilerarası uyuşmazlıkları çözmekle görevli bir yargı sisteminin yanında, kamuyla ilgili uyuşmazlıklara bakan bir yargı sisteminin de var olması, kamu hukuku - özel hukuk ayrımını önemli kılan bir noktadır. Şu var ki bu ayrım giderek silikleşmeye de başlamıştır. Bir yandan devlet özel hukuk ilişkilerine karışmakta, öte yandan da kamu iktidarları kendi örgütlenmelerinde özel hukuk usul ve tekniklerini benimsemektedir (Büyük Larousse 1992:5414).

Bu araştırmada kişilerarası ilişkileri belirlemesinden dolayı özel hukuk alanına giren sözleşmeler incelenecektir. Sözleşme "birden çok kişinin karşılıklı olarak bir yükümlülük altına girmek için yaptıkları anlaşma" olarak tanımlanabilir (Büyük Larousse 1992:10742). Redmond ise sözleşmeleri şu şekilde tanımlamaktadır: "Bir sözleşme mahkemeler tarafından da desteklenen ve taraflara bazı hak ve yükümlülükler getiren yasal bir anlaşmadır" (1979:19). Kural olarak özel hukuk alanında sözleşmelerin

belirli bir biçimde yapılması zorunluluğu yoktur. Ancak kimi sözleşmelerin yazılı ya da resmi bir biçimde yapılması gerekmektedir. Resmi sözleşmeler resmi makamlar ya da noter aracılığıyla yapılmaktadır. Yazılı sözleşmeler ise yazılı biçimde yapılan ve imzalanan sözleşmelerdir.

Bu makalenin amacı hukuk söylemi içerisinde özel bir alt alan oluşturduğuna inandığımız sözleşme dilini incelemek ve tanımlamaktır. Bu amaçla hepsi yazılı sözleşme tiplerinden oluşan 10 adet sözleşme incelenmiştir. Bu sözleşmeler şu gruplardan oluşmaktadır: 1 adet kira sözleşmesi, 5 adet değişik banka ve satıcı şirket tarafından düzenlenen kredi kartı üyelik sözleşmesi, 2 banka teminat mektubu, 2 satım sözleşmesi, 1 adet vekaletname.

Bu araştırmada sözleşmelerde hangi dilsel tercihlerin sıklıkla kullanıldığı incelenecek; ancak seçici bir yaklaşım benimsenecektir. Diğer bir deyişle, bu makalede sözleşmelerde kullanılan bütün yapılar yerine sadece en belirgin ve en fazla kullanım sıklığına sahip yapılar incelenecek ve gerektiğinde bunların kullanım sıklıkları yüzdelerle ifade edilecektir.

2. Sözleşme Bağlamı

Sözleşmeler karşılıklı ve birbirine uygun irade açıklamalarından oluşur. Örneğin, kira sözleşmesi kiracı ile kiralayanın karşılıklı olarak hak ve yükümlülüklerinin belirtilmesiyle ortaya çıkar. Karar ortak bir işte tek bir çözüm bulma amacına hizmet eder. Sonuç olarak, bütün sözleşmelerdeki temel amaç kişilerarası ilişkilerin düzenlenmesidir.

Sözleşmelerdeki iletişim özeldir; çünkü tarafların göreceli niyetleri aracı bir filtrenin de yardımıyla (yasalar) kağıda dökülür. Rollerin dağılımı sabittir. Diğer bir deyişle, sözleşmede iki taraf arasındaki ilişki esas olarak simetriktir; yani iki taraf da sözleşmenin konusuyla ilgilidir, hakları ve yükümlülükleri vardır. Oysa ki yasalarda yasa gücü ile vatandaş arasındaki ilişki asimetriktir. Yani, yasalar ortaya konulur ve vatandaş bunlara uymakla yükümlüdür. Yasalar ve hedef kitle arasında başka bir ilişki mevcut değildir (Trosborg 1995:32).

Sözleşmede taraflar bağlama ve oynadıkları rollere göre sözleşmeye bir başlık bulurlar ve imza atarak bu sözleşmeye tanıklık eder ve doğrularlar; böylece sözleşmenin içeriğini onaylamış olurlar.

3. Sözleşme Dilinin Dilbilimsel Olarak Çözülmesi

Sözleşmelerde kullanılan dil dilbilimsel açıdan incelendiğinde diğer metin türlerinden farklı özellikler gösterdiği görülmektedir. Temelde yasa diline benzeyen bazı tarafları olsa da sözleşmeler yukarıda sözü edilen özel sözleşme bağlamından kaynaklanan farklı özellikler gösterirler. Bu makalenin temel amacı yasa dili ve sözleşme dilinin karşılaştırmalı bir çalışmasını yapmak değildir; ancak yeri geldiğinde

sözleşme dilini daha iyi açıklamak amacıyla yasa dili ile arasındaki benzerlik veya farklılıklardan söz edilecektir.

Sözleşmelerde kullanılan dil dilbilimsel olarak 3 ayrı düzeyde ele alınacaktır: 1) sözcük düzeyi, 2) sözdizim düzeyi ve 3) söylem düzeyi

3.1. Sözcük düzeyi

Sözleşmeler sözcük düzeyinde 4 ayrı alt başlık halinde incelenecek ve özellikleri tartışılacaktır. Bunlar sırasıyla adlar, eylemler, sıfatlar ve belirteçlerdir.

3.1.1. Adlar

Sözleşmelerde kullanılan adlar incelendiğinde belli bir grupta toplandıkları görülmektedir. İncelenen bütün sözleşmelerde cins adlarının kullanımı çok yaygındır. Cins adları şu şekilde tanımlanabilmektedir: “geleneksel dilbilgisinde, kapsam ölçütü çerçevesinde yapılan ayrım uyarınca, özel adlara karşıt olarak ele alınan, bir tür ya da bütünün herhangi bir ögesini ya da bir soyutlamayı belirten ad” (Vardar et al. 1980:48). Bu çerçeveden bakıldığında sözleşmelerde kullanılan adların da sözleşmenin ilgili olduğu konuyla bağlantılı sözcüklerden oluşan cins adları olduğunu görmekteyiz. Sözleşmelerdeki cins adları genel anlamda kullanılmaktadır ve dilbilgisel olarak X veya Y şahsına yönelik değildir. Ancak, hukuksal çerçeveden bakıldığında o sözleşmeye imza atanları bağlamaktadır. Sözleşmelerde kullanılan cins adları sözleşmenin ilgili olduğu konulara göre çeşitlilik göstermektedir. Örneğin, kira sözleşmesinde özne durumunda bulunan bütün sözcükler kişisiz cins adlarından oluşmaktadır ve hepsi sözleşmenin konusuyla bir şekilde bağlantılıdır. Bunlara örnek olarak “mal sahibi”, “kiracı”, “kiralanan şey” ve “kira” sözcüklerini verebiliriz. Kira sözleşmesinde özne durumunda olmayan diğer adlar da yine sözleşmenin konusuyla bağlantılı cins adlarıdır. Bunlara örnek olarak aşağıdaki sözleşme maddesini verebiliriz:

Kiracı kiraladığı şeyi kontratoya göre kullanmış olması hasabiyle onda ve eşyasında husule gelen eksiklik ve değişiklikten mesul olmayacaktır. Kiracının kiraladığı şeyi iyi halde almış olması asıldır. (Kira Kont., m.5)

Kredi kartı üyelik sözleşmelerinde ise konu ile ilgili olarak “banka”, “üye”, “kredi kartı”, “ek kart hamili”, “sözleşme” gibi cins adları kullanılmaktadır. Örneğin:

Üye ve/veya Ek Kart Hamili'nin sözleşmeyi imzalaması, banka'ya Kredi Kartı verme yükümlülüğü getirmez. Üye ve/veya Ek Kart Hamilleri kartını/kartlarını, Kredi Kartının kullanım süresi içinde yürürlükte olan kanun, kararname, tüzük, yönetmelik, tebliğler ile Visa International ve/veya Master Card International ve/veya Europay International'ın tüm dünyada geçerli olan kurallarına, bu sözleşme içeriğine ve banka'nın belirlediği ve belirleyeceği kurallara göre kullanmayı taahhüt eder/ederler. (Beğ. Kr. Kartı Üy. Sözl., m.4)

Örneklerden de anlaşılacağı gibi sözleşmeler doğaları gereği, sadece imza atanları

bağlamakla birlikte herkese yönelik olarak hazırlandıklarından konularıyla ilgili cins adları açısından zenginlik göstermektedirler.

3.1.2. Eylemler

Sözleşmelerde birtakım haklar ve yükümlülüklerden söz edilmekte ve karşılıklı sözler verilmektedir. Bu nedenle, sözleşmelerde kullanılan eylemler de böyle anlamlar taşıyan eylemlerdir. Ancak, bu eylemler anlamları açısından daha yakından incelendiğinde bazı eylemlerin diğerlerinden daha sık kullanıldığı görülmektedir. Bunlara örnek olarak kabul etmek, taahhüt etmek ve beyan etmek eylemlerini verebiliriz. İncelenen sözleşmelerde kullanılan 671 eylemden 105'i yani % 15.6'sı "kabul etmek" eylemidir. Sözleşmelerde kullanılan diğer eylemlere baktığımızda ise böyle bir yoğunluk bulunmadığı görülmektedir. Sözleşme çerçevesinden bakıldığında "kabul etmek" eyleminin kullanımı taraflardan birini yükümlülük altına sokmaktadır. Örneğin:

Üye, temerrüde düşmesi halinde, alacağın muaccel olduğu tarihten itibaren, Madde 7'de belirtilen faiz oranına, bu konuda kararnamede belirtilen orandan aşağı olmamak kaydıyla, %..... ilavesi suretiyle bulunacak oran üzerinden temerrüt faizi ödemeyi *kabul eder.* (Beğ.Kr.Kartı Üy.Sözl., m.13)

'Kabul etmek' eylemini %9.9 kullanım sıklığıyla "taahhüt etmek" ve %4.4 kullanım sıklığıyla 'beyan etmek' eylemleri izlemektedir. Bu eylemlerin de sözleşmelerdeki anlamı "söz vermek"tir. Diğer bir deyişle, taraflardan biri bir edimde bulunmaya ya da bulunmamaya söz verir ve bunu açıklar. Bu iki eylemin aynı tümce içinde birlikte kullanımına da sıkça rastlanmaktadır. Örneğin:

Firma ile banka arasındaki "Polo Garage Kredi Kartı uygulamasına dair protokol"ün herhangi bir nedenle sona ermesi halinde Polo Garage Kredi Kartı süresi dolmasa bile, Firma bayi ve mağazalarında kabul edilmeyeceğinden, durumun banka tarafından yazılı olarak üye'ye bildirilmesinden itibaren 15 gün içinde Üye ve Ek Kart Hamil(ler)i Polo Garage Kredi Kart"larını Banka"nın ilgili birimine iade edeceklerini *beyan ve taahhüt ederler.* (Polo Gar. Kr.Kartı Üy.Sözl., m.6)

Sözleşmelerde kullanılan eylemler zamanları açısından incelendiğinde ise bazı zamanların yoğun olarak kullanıldığını görmekteyiz. Bunlar sırasıyla geniş zaman ve gelecek zamandır.

Geniş zaman %70.5 kullanım sıklığıyla sözleşmelerde en çok kullanılan zaman olarak karşımıza çıkmaktadır. Yasalarda da en sık kullanılan zaman olan geniş zaman hukukun gücünü ve yaptırımlarını göstermesi açısından hukuk metinlerinin önemli özelliklerinden birini oluşturmaktadır (Özyıldırım 1999a:103).

Bütün geniş zaman kullanımlarında olduğu gibi sözleşmelerde de geniş zaman

kararlılığı ve değişmezliği vurgulamakta ve taraflara hukuki yükümlülükler getirmektedir. Örneğin:

Yüklemeyi engelleyecek şekilde hava muhalefeti olduğunda zaman sayımı *durur*.
(İsd.A.Ş.-İhr.Sur.Sat. Sözl., m. E-10)

Sözleşmelerde geniş zamanlı eylemlerin yanısıra ad soylu sözcüklerden oluşan ve {-Dİr}eki alarak geniş zamana eşit bir kullanıma sahip olan ekeylemler de bulunmaktadır. Sözleşme bağlamında bu yapılar sözleşme ile ilgili bazı sözcük veya kavramların açıklanmasında veya hukuki ayrıntıların verilmesinde kullanılmaktadır. Örneğin:

Miktar tespitinde TDÇİ Kantar Tikeleri *esastır*. (Türk. Dem. ve Çel İşl.-İhr. Kayd. Sat. Sözl., m. 5)

Ad soylu sözcük + {-Dİr} yapısından oluşan bu grup işlevi göz önüne alınarak çözümlememizde geniş zaman kullanımlarına dahil edilmiştir ve kullanılan tüm geniş zamanların %19.9'u bu tip ekeylemlerden oluşmaktadır.

Sözleşmelerde ayrıca "gelecek zaman" + {-Dİr} kullanımına da sıkça rastlanmaktadır. Kullanılan tüm eylemlerin %29'u gelecek zaman + {-Dİr} yapılarından oluşmaktadır.

Kesinlik ve kararlılık anlamları içeren gelecek zaman kullanımı sözleşme bağlamında {-Dİr} biçimbiriminin de eklenmesiyle "zorunluluk getirme" anlamını kazanmaktadır:

Satıcı, malların teslimine hazır olduğunu alıcıya yazıyla *bildirecektir*. Bu bildirim Pazarlama ve İhracat Müdürlüğü tarafından *yapılacaktır*... (İsd.A.Ş.-İhr.Sur.Sat.Sözl., m.3)

İncelenen sözleşmeler içerisinde geniş zaman ve gelecek zaman yapılarının dışında yalnızca bir tümcede geçmiş zaman ve bir tümcede de {-mİş}+ {-Dİr} yapısına rastlanmıştır. Bunların da sözleşmenin konusuyla direk olarak ilgileri bulunmamaktadır.

3.1.3. Sıfatlar

Çözümlememiz sonucunda sözleşmelerin sıfatlar açısından zenginlik ve çeşitlilik gösteren metin tipleri olmadığı bulunmuştur. Bunun başlıca nedeni sözleşmelerin örneğin reklam metinlerinde olduğu gibi canlı ve dikkat çekici tanımlamalar yapmak yerine kişilerarası ilişkileri düzenleyen hukuk metinleri olmalarıdır. Bu nedenle sözleşmelerde sıfat kullanımı en az düzeydedir. Kullanılan sıfatlar içerisinde ise belli bir grup sıfatın diğerlerinden daha yoğun olarak kullanıldığı görülmektedir. Bunlar belirtme sıfatı olarak gruplandırılan sayı sıfatlarıdır. Sayı sıfatları "varlıkları sayı ile ilgili türlü

yönlerden belirten sözcüklerdir” (Gencan 1979:174). İncelenen sözleşmelerde kullanılan 113 sifattan 72’si yani %63.7’si sayı sıfatıdır. Buna bir örnek verecek olursak:

- A) EF Rıhtımı için geminin boyu max. 200 m., eni max. 25 m., max. draft 9,2 metreyi geçmeyecektir.
- B) CD Rıhtımı için geminin boyu max. 140 m., eni max. 25 m., max. draft 7,5 metreyi geçmeyecektir.
- C) AB Rıhtımı için gemi boyu önemli değildir. Eni max. 22 m., max. draft 11,5 metreyi geçmeyecektir. (Türk. Dem. ve Çel.İşl.-İhr.Kayd.Sat. Sözl., m.3)

Bu örnekten de anlaşılacağı gibi sözleşmelerde hakkında sözleşme yapılan mal veya herhangi bir şeyin kendisi veya kullanımıyla ilgili işlemlerde gerekli sayısal ayrıntılar sıkça yer almakta ve bunların belirtilmesi sayı sıfatları yoluyla gerçekleşmektedir. Bu nedenle, sözleşmelerde sayı sıfatları diğer sıfat türlerinden daha yoğun olarak kullanılmaktadır.

3.1.4. Belirteçler

Sözleşmeler belirteçler açısından da çok zengin sayılmazlar. Kullanılan belirteçlerin çoğunluğu durum belirteçidir ve sözleşmede belirtilen eylemlerin nasıl ortaya çıkacağı veya çıkması gerektiği konusuna açıklık getirirler.

Sözleşmelerde kullanılan belirteçler kullanım sıklıkları açısından incelendiğinde, bazı belirteçlerin diğerlerinden daha sık kullanıldığı görülmektedir. Bunlardan en yoğun kullanıma sahip olanı belirteç görevi yapan ve {-mEksİzIn} ekiyle kurulmuş olan ulaçlardır. Eylemsilerin bir başka bölümünü oluşturan ulaçlar “Türkiye Türkçe’sinde eylemden türeyen ancak tümce içinde çoğunlukla belirteç görevini yapan sözcüklerdir” (Atabay, Kutluk ve Özel 1983:273). {-mEksİzIn} ekiyle kurulmuş ulaçlar sözleşmelerde durum belirteci görevi yaparlar ve sözleşmenin konusuyla ilgili hak ve yükümlülüklerin nasıl ortaya çıkacağını belirlerler. Örneğin:

Madde 8”deki faiz oranlarında yetkili merciler veya satıcı şirket tarafından değişiklik yapılması halinde, değişiklik tarihinden itibaren yeni faiz oranlarının uygulanmasını, üye ve ek kart hamili ve kefiller ayrıca ihtaraya gerek olmaksızın ve hiçbir itiraz ileri sürmeksizin kabul ederler. (M.J.Card Üy.Sözl., m. 14)

Sözleşmelerde {-mEksİzIn} ekiyle kurulmuş ve belirteç görevi yapan ulaçların tüm belirteç kullanımına oranı %39.8”dir.

Bu yapıyı %14.5 kullanım sıklığıyla yine bir durum belirteci olan “peşinen” sözcüğü izlemekte ve eyleme kesinlik ve değişmezlik anlamları katmaktadır. Buna aşağıdaki örneği verebiliriz:

Üye’ye yeni bir kart verilmesi durumunda, üye kartın yenilenmesinden doğacak kart bedelini ve diğer masrafları ödemeyi peşinen kabul eder. (Beğ.Kr.Kartı Üy.Sözl., m. 19)

3.2. Sözdizim düzeyi

Sözleşmeler sözdizim düzeyinde ele alındığında da bazı özellikler gösterdikleri gözlenmiştir. Diğer bir deyişle, sözleşmelerdeki bazı sözdizimsel yapıların diğerlerinden daha fazla kullanıldığı görülmektedir. Araştırmamızın bu bölümünde bu yapıların neler olduğu ve neden sözleşme bağlamında daha sık kullanıldıkları tartışılacaktır. Bu amaçla, sözleşmelerde belirgin olarak kullanılan sözdizimsel yapılar 4 ana başlık altında incelenecektir: 1) uzun ve karmaşık tümce yapıları; 2) bildirme tümceleri; 3) koşul tümceleri; 4) sıralama.

3.2.1. Uzun ve Karmaşık Tümce Yapıları

Sözleşmelerde görülen en dikkat çekici sözdizimsel özelliklerden birisi uzun ve karmaşık tümce yapılarıdır. Yasa dilinde de gözlemlenen bu yapı (Özyıldırım 1999a:98-99) hukuk metinlerinin belirgin bir özelliği olarak karşımıza çıkmaktadır. Diğer hukuk metinlerinde olduğu gibi sözleşmelerde de uzun ve karmaşık tümceler kullanılması sözleşmenin konusuyla ilgili hukuki ayrıntıları ortaya koymak ve bunları açıklamak, bunlarla ilgili koşulları sıralamak ve tarafların hak ve yükümlülüklerini belirlemek gibi nedenlerden kaynaklanmaktadır. Bütün bu ayrıntıların hukuki bir dille aktarımı ise karmaşık ve uzun tümce yapılarının ortaya çıkmasına neden olmakta ve bu durum hemen hemen her sözleşme tümcesinde görülmektedir. Bu tip yapılara bir örnek olarak aşağıdaki sözleşme maddesini verebiliriz:

Üye ve Ek Kart Hamili"ne Banka veya Banka"nın ileride yetkilendirebileceği finansal kuruluş tarafından tanınan, Üye ve Ek Kart Hamili"nin Roman Kart ile Firma mağaza, bayi ve satış noktalarında yapacağı harcamalardan oluşacak taksitlendirilen toplam tutar, faiz, ücret, komisyon ve bunların vergi, fon tahakkuklarından oluşan kredi limiti veya Açık Kart ile Üye işyerlerinde yapabileceği azami harcama tutarı olup bu limit Banka"ca veya Banka"nın ileride yetkilendirebileceği finansal kuruluşça günün koşullarına uygun olarak arttırılıp eksiltilebilir veya limite bloke konulabilir. (Rom. Kart Üy.Sözl., m. 5)

Bu tipik örnekten de anlaşılacağı gibi sözleşme tümcelerinin bütün ayrıntılarının verilebilmesi ve hukuki açıdan hiçbir boşluk kalmaması için uzun ve karmaşık dilbilgisel yapılara sahip olmaları kaçınılmaz olmaktadır.

3.2.2. Bildirme Tümceleri

Bildirme tümceleri sözleşmelerde en çok kullanılan tümce tipini oluşturmaktadır. "Soru, buyrum ya da ünlem vb. tümcesine karşıt olarak yalnızca olumlu ya da olumsuz bildirimde bulunmaya yarayan tümce" (Vardar 1980:40) olarak tanımlanan bildirme tümcelerinin sözleşmelerde tüm tümcelere göre kullanım sıklığı %78.4"tür. Bu yoğunluğun nedeni sözleşmelerin taraflara hak ve yükümlülüklerini, yapabilecekleri ve

yapamayacakları davranış ve uygulamaları bildirmek amacıyla hazırlanmış olmalarıdır. Sözleşmelerde bildirme tümceleri geniş zaman ve gelecek zaman kullanımlarıyla ortaya çıkmaktadır. Örneğin:

- Gemi yükleme limanına veya açığına vardığında serbest bir yükleme rıhtımı mevcut ise hazırlık mektubu ancak gemi rıhtıma yanaştıktan sonra verilecektir. (Türk. Dem.ve Çel.İşl. – İhr. Kayd. Sat. Sözl. e-6)
- Bu sözleşmede hüküm bulunmayan hallerde T.T.K.”nun 87-99. maddeleri hükümleri aynen uygulanır. (M.J. Card Üy.Sözl., m. 17)

Sözleşmelerde olumsuz bildirme tümcelerine de sıklıkla rastlanmaktadır. Hukuk metinlerinde olumsuz tümceler belirli bir amaç doğrultusunda kullanılmaktadır. Sözleşme bağlamında ise olumsuz tümce kullanımı hukuki açıdan tarafların hak ve yükümlülüklerine getirilen sınırlamaları ve yasakları ifade etmektedir. Buna aşağıdaki örnekleri verebiliriz:

- Gemi rıhtıma yanaştıktan sonra herhangi bir yönden yüklemeye uygun bulunmazsa, bu olayın fark edilmesiyle geminin hazır hale getirilmesi arasında geçen süre zaman sayımına dahil edilmeyecektir. (İsd.A.Ş. – İhr.Sur.Sat. Sözl., m. e-7)
- Akreditifteki yükleme tarihi sözleşmede yazılı son teslim tarihinden önce ise alıcı malın akreditifteki yükleme tarihine kadar teslim edilmesini isteyemez, buna dayanarak sözleşmeyi feshedemez, sözleşmenin icrasından vazgeçemez. (İsd.A.Ş. – İhr.Sur.Sat. Sözl., m. D-1)

İncelenen sözleşme metinlerinde kullanılan olumsuz tümcelerin tüm tümcelere oranı % 14’tür. Olumsuz tümcelerin ise %47.6’sı {-EmEmEk} biçimbirimiyle kurulmuş ve hukuki yasaklama anlamını pekiştiren olumsuz yapılardan oluşmaktadır. Bu şekilde yasaklanan eylemlerin gerçekleşmesi durumunda taraflar için hukuki yaptırımlar söz konusu olmaktadır.

Türkçe’de gücüllük kipi olarak bilinen {-Ebil} biçimbirimiyle kurulmuş tümcelere de sözleşme metinlerinde rastlanmaktadır. Bu yapıların tüm tümcelere göre kullanım sıklığı %9.7”dir. {-Ebil}biçimbirimi ile kurulmuş tümceler sözleşme bağlamında tarafların yapmasına izin verilen davranış ve uygulamaların bildirilmesinde kullanılmaktadır. Aşağıdaki sözleşme maddesi buna örnek olarak verilebilir.

- Üye ve/veya Ek Kart Hamili malı teslim aldığı andan itibaren 15 gün içinde bu malları işyerine geri vererek değiştirilmesi veya ödediği bedelin iadesini veya ayıbın neden olduğu değer kaybının bedelden indirimini ya da ücretsiz olarak tamirini talep edebilir. (M.J. Card Üy. Sözl., m.4)

3.2.3. Koşul Tümceleri

Sözleşmelerde ve çoğu hukuk metinlerinde koşul tümcesi kullanımı sık rastlanan özelliklerden birisidir. Sözleşmelerde tarafların hak ve yükümlülükleri genellikle bir

takım koşullarla sınırlandırılmıştır. Bu koşulların sıralanması ve bunlarla birlikte ortaya çıkan yeni durumlar ise dilbilgisel olarak koşul tümcelerinin kullanımıyla mümkün olmaktadır. İncelenen sözleşmelerde koşul tümcelerinin tüm tümcelere oranı % 21.5 olarak bulunmuştur.

Sözleşmelerde kullanılan koşul tümceleri incelendiğinde bunların yalnızca geniş zamanda kullanılmış {-sE} yapılarından oluşmadığı görülmüştür. Bu yapıların yanısıra sözleşmelerde Lewis (1978:267) tarafından 'koşul yapısına alternatif yapılar' olarak belirtilen ve anlam olarak koşul yapılarına eşit olan "..... takdirde", "..... halinde", "..... durumunda" gibi yapılar da sıklıkla kullanılmaktadır. Koşul tümcelerine örnek olarak aşağıdaki sözleşme maddelerini verebiliriz:

- Üye ve/veya Ek Kart Hamili satın aldığı malın bedelini tercih ettiği son ödeme tarihinde ödemediği *takdirde*, Hesap Kesim tarihinden itibaren her gün için günlük gecikme faizi ödemeyi kabul eder. (M.J. Card Üy. Sözl., m. 8)
- Hesaplanmış yükleme süresinin son günü sözleşmede belirtilen son teslim tarihinden önceye isabet *ederse* yüklemeye başlanır. (İhraç Sur. Sat. Sözl., madde A-1)
- Satıcı'nın bu ihracatı kendisine ait her türlü kredi taahhütleri ile ihracatı teşvik belgesine saydırmak istemesi *durumunda* alıcı gerekli taahhütleri ve belgeleri TDÇİ'ye en geç sözleşmenin imza tarihini takip eden 20 gün içinde ve *eğer* sevk vasıtasının bu süreden önce tertip edilmesi *halinde* her halükarda yüklemeden önce vermeyi taahhüt eder. (Türk. Dem. ve Çel. İşl. – İhr.Kayd. Sat. Sözl., m.9)

3.2.4. Sıralama

Sözleşmelerde sıralama ile birbirine bağlanmış yapılar da sıklıkla kullanılmaktadır. Bu yapılar diğer hukuk metinlerinde olduğu gibi sözleşmelerde de hukuki ayrıntıların, hak ve yükümlülüklerin sıralanmasında kullanılır. Bu amaçla biçimce ya da anlamca birbirine bağlı olmayan; bununla birlikte aralarına virgül ya da noktalı virgül konulan bağımsız önermeler veya işlev bakımından özdeş olan ve birbirine ve, veya gibi bağlaçlarla bağlanan yapılar birbiri ardına sıralanmakta ve sözleşme ayrıntılarının verilmesinde kullanılmaktadır. Buna örnek olarak birbirine sıralama ile bağlanmış yapılardan oluşan aşağıdaki uzun sözleşme tümcesini verebiliriz:

- İdarenizce yapılan ihale sonucunda ihraç kaydıyla 25.000 M.Ton Kütük Demir alımı ile (X) işini taahhüt eden müteahhit/müşteri MEPTAŞ Manisalı Evrensel Pazarlama ve (X)"nın ihale ile ilgili kanun ve şartname hükümlerine göre vermek zorunda olduğu kesin teminat tutarı olan 37.725.380 TL otuz yedi milyon yedi yüz yirmi beş bin üç yüz seksen lirayı Bankamız garanti ettiğiinden, adı geçen taahhüdünü ilgili kanun, sözleşme ve şartname hükümlerine göre kısmen veya tamamen yerine getirmediği takdirde, protesto çekmeye, hüküm ve adı geçen in iznini almaya gerek kalmaksızın ve adı geçen ile idareniz arasında ortaya çıkacak herhangi bir uyuşmazlık ve bunun akıbet ve kanuni neticeleri nazarı itibare alınmaksızın, yukarıda yazılı tutarı ilk yazılı talebiniz üzerine

nakden ve tamamen ve talep tarihinden ödeme tarihine kadar geçen günlere ait kanuni faiziyle birlikte ödeyeceğimizi Banka'nın imza atmaya yetkili temsilcisi ve sorumlusu sıfatıyla Banka ad ve hesabına taahhüt ve beyan ederiz. (Türk Ek. Bank.A.Ş. Kes. Tem. Mektb.)

3.3 Söylem Düzeyi

Dili toplumsal bir olgu olarak ele alan bilim adamları sözcük ve dilbilgisi yapılarının anlamlarından çok bunların metinde hangi görevi veya işlevi üstlendikleri konusuna değinmişlerdir. Diğer bir deyişle, bir iletinin içeriğinin salt dil düzeneği ile sınırlı olamayacağı görüşü önem kazanmıştır. Örneğin, Türkçe'de "saatiniz var mı?" tümcesinin işlevi alıcının bir saate sahip olup olmadığının değil, saatin kaç olduğunun sorulmasıdır. "Saatiniz var mı?" gibi gündelik bir sözceyi anlamak için bile sözcüklerin düz anlamlarının ötesinde bir çok öğeyi göz önüne almamız gerekecektir. Sözceyi kimin, nerede, niçin, nasıl, kime yönelik olarak söylediğinin bilinmesi gerekmektedir. Bunun da ötesinde dinleyenin amaçlanan iletiyi alıp almadığından emin olmamız için dinleyeni de tanımamız (dünya görüşü, beklentileri, varsayımları, konuşanla ilişkileri, vb.) gerekir. Bu küçük örnekten şu sonuç kolayca çıkarılabilir: iletişimde bulunanların kimlikleri (yaş, eğitim, cinsiyet, vb.), dünya görüşleri, iletinin sunulduğu yer, zaman, iletinin amacı, ileti kanalı (sözlü, yazılı, TV, vb.) daha önceki ileti edimleriyle bağıntısı (konuşan ile dinleyenler arasında ya da daha başka konuşan ile dinleyenler arasında bu tür iletilerin nasıl yorumlandığı, vb.) türünden etmenler iletişim ediminin anlaşılması için kaçınılmaz görünmektedir. Sonuç olarak, dil dizgesi bağlam, işlev, amaç ve bağıntı kavramlarından soyutlanırsa iletişim ediminin bütünlüğünü anlamamız güçleşecektir. Bu bileşenlerin değişik biçimde ele alınmalarından ve vurgulanmalarından kaynaklanan değişik söylem arayışları ortaya çıkmıştır (bkz. Schiffrin 1994).

Bu konuya ilk ve önemli katkı Austin (1962) ve Searle (1969)"den gelmiştir. Sözeylem Kuramı"nı ortaya atan Austin'in ilgilendiği konu dilin tümceleri değil, bir konuşma durumunda kullanılan sözcelerin niteliğidir. Kuramda dilin işlevleri terimiyle bireylerin dille ne yaptıkları açıklanmaya çalışılmıştır. Her tümce sözle yerine getirilen bir eylemdir ve şu üç öğeden oluşur: Düzsöz, anlamı olan sesler ve tümceler, edim söz, gelenekselleşmiş iletişim gücü olan sözceler ve etki söz, sözün yarattığı etki. İşlev kavramı genellikle tümcelerin edim söz değeriyle eşdeğerdir; dolayısıyla bu kavram, belli iletişim niyetlerini ifade eden tümcelerin yerine getirdiği görev için kullanılır. Sözeylem kuramı, dilin edim gücünü, eylem değerini irdelerken, sözce ve söylemin yorumlanmasında temel kuralları özellikle vurgular.

Özetlersek, söylem dil kullanımının kültürel ve toplumsal bağlamda ele alınmasıdır. Söylemi incelemenin temel nedeni insan iletişimini bütünlüğü içinde kavramaktır. Bu bütünsellik, söylemin soyut bir dil ve dilbilim boyutuyla sınırlanmamasını ve değişik

bakış açılarının haklılığını gösterir. Sözleşme metinlerinin de söylem boyutunda incelenmesi sözcük ve sözdizimi boyutu ile açıklanamayan ve bu metin tipine özel bazı işlevlerin ortaya çıkarılması amacından kaynaklanmaktadır.

Sözleşme metinleri söylem boyutunda incelendiğinde şu söylemlerden oluştuğu görülmektedir: 1) haklar; 2) zorunluluklar; 3) söz verme; 4) sözleşme maddelerinin açıklanması. Araştırmamızın bu bölümünde bu söylemler sırasıyla incelenecek ve örneklendirilecektir.

3.3.1. Haklar

3.3.1.1. Hakların bildirim

Sözleşmeler tarafların karşılıklı olarak birbirlerine haklarını bildirdikleri anlaşmalardır. Ancak, sözleşme söyleminin çözümlenmesi bazı sorunları da beraberinde getirmektedir. Sözleşme bağlamında kimin kimi adres gösterdiği her zaman çok net bir şekilde belli olmamaktadır. Örneğin:

-Kiracı kiraladığı şeyi kontratoya göre kullanmış olması hasebiyle onda ve eşyasında husule gelen eksiklik ve değişiklikten mesul olmayacaktır. (Kira Kont., m.6)

Bu sözleşme maddesinin 2 farklı yorumu olabilir:

1) göndericinin bakış açısına göre (gönderenin kiracı olması durumunda) bu sözce bir hak bildirim söylemi içermektedir. (... ev veya eşyada meydana gelen eksiklik ve değişiklikten ben sorumlu olmayacağım...); 2) alıcının bakış açısına göre ise (kiracının gönderen olmadığı durum - mal sahibi odaklı) bu sözce bir 'söz verme' eylemi olarak yorumlanabilir. (... kiracı ev ve eşyadaki eksiklik ve değişiklikten sorumlu olmayacaktır....)

Bu duruma çözüm bulmak amacıyla 'Haklar' başlığı altında ele alınan bütün sözcelerin ikili bir işleve sahip olduğu söylenebilir. Bu tür sözceler ilgili olan tarafa hakkını bildirirken diğer tarafa da örtülü olarak bu hakkın bildirim ile ilgili bilgi verir. Bu durumda göndericinin kim olduğu önemli değildir.

Bu çalışma kapsamında incelenen sözleşmelerde 'hakların bildirim' söylemleri gücüllük kipi olarak kullanılan {-Ebil} biçimdirimi veya 'yetkilidir', 'hakkına sahiptir', 'hakkı mevcuttur' gibi eylemlerin kullanımıyla ve çoğu zaman bazı koşullarla sınırlandırılmış olarak ortaya çıkmaktadır. Bu eylemlere aşağıdaki sözleşme maddeleri örnek olarak verilebilir:

-Üye ve/veya Ek Kart Hamili, Satıcı Şirket'ten satın aldığı emtialar için borçlanmış olduğu tutarı son ödeme tarihinden önce ödeme *hakkına sahiptir*. (M.J. Card Üy. Sözl., m8).

-Mücirir sebep veya beklenmeyen halin çözümlenememesi veya 60 günü geçmesi halinde taraflar sözleşmeyi *feshedebilirler*. (İsd.A.Ş. – İhr.Sur.Sat.Sözl., m.9)

- Üye ve/veya Ek kart Hamili Satıcı Şirket'in bu sözleşmede yazılı tüm edimlerini ifa etmiş olduğu halde Satıcı Şirket'ten satın aldığı emtia bedellerini bu sözleşmenin 7. maddesinde ayrıntılı olarak belirtilen şekilde ödemediği takdirde, satıcı şirketin ödenmeyen taksitin üzerinden 4 hafta geçmiş olması ve posta ile bir haftalık süre vererek muacceliyet uyarısında bulunmak koşulu ile kalan borcun tümünün ifasını talep etme *hakkı mevcuttur.* (M.J. Card. Üy.Sözl., m. 14)
- Banka, Roman Kart Hamili tarafından yapılan harcamaları taksitlendirme konusunda *yetkilidir.* (Rom. Kart Üy. Sözl., m. 9)

İncelenen sözleşmelerde 'hakların bildirimini' eylemlerinin tüm sözeylemlere oranı %19'dur.

3.3.1.2. Hakların Olumsuz Bildirimi

Hakların bildirimini sözeylemleri alıcı-odaklı sözeylemlerdir ve olumsuz olarak da kullanılabilirler. Dolayısıyla 'hakların olumsuz bildirimini' 'haklar' grubunun bir alt kategorisi olarak karşımıza çıkmakta ve taraflardan birine hak verirken, diğerinden bu hakkı almaktadır. Örneğin:

- Dönem borcundan fazla yapılan ödemeler, müteakip dönem borçlarına mahsup edileceğinden iade talep *hakkı doğurmaz.* (Polo Gar. Kr. Kartı Üy. Sözl., m. 12)
- Üye'nin borca itirazı, yapması gereken ödemeyi durdurmaz. (M.J. Card Üy. Sözl., m. 9)
- Kıracının yahut kendisiyle birlikte yaşayan kimselerin yahut işçilerin sıhhati için ciddi bir tehlike teşkil edecek derece ve mahiyette bulunmayan şeyler kiracı için kiralanan şeyi tesellümden imtina ve kira müddeti içinde zuhuru halinde kontratoyu bozmağa veya kiradan bir miktar tenzilini talebe *hak ve vesile vermez.* (Kira Kont., m. 9)

İncelenen sözleşmelerde olumsuz olarak yapılan hak bildirimlerinin oranı %5.2'dir.

3.3.2. Zorunluluklar

3.3.2.1. Zorunlulukların Bildirimi

'Zorunlulukların bildirimini' sözeylemi yasalarda görüldüğü gibi (Bkz. Özyıldırım 1999b) sözleşmelerde de en sık kullanılan sözeylem olma özelliğini taşımaktadır. Bu durum, yasalar gibi sözleşmelerin de insan ilişkilerini düzenleyici işlevinden kaynaklanmaktadır. Sözleşmelerde 'zorunlulukların bildirimini' sözeylemi genellikle değişmezlik ve tartışılmazlık anlamları içeren geniş ve gelecek zaman kullanımlarıyla ortaya çıkmakta ve bu kullanım bir 'emir' sözeyleminin edimsel gücüne eşit olmaktadır. Sözleşmenin taraflarından birisi diğer tarafı X'i yapması ya da gerçekleştirmesi konusunda yönlendirmektedir. Taraflar sözleşmeye imza atarak bu yükümlülükleri karşılıklı olarak kabul ederler. Sözleşmelerde ayrıca bu amaçla 'zorunda olmak', 'mecbur olmak', 'yükümlü olmak', 'gerekli olmak' gibi eylemler de kullanılmaktadır.

İncelenen sözleşmelerde 'zorunlulukların bildirimini' sözeylemi %39.5 kullanım

sıklığı ile en çok kullanılan sözleşem türü olarak bulunmuştur. Bu eyleme aşağıdaki sözleşme maddelerini örnek olarak verebiliriz:

- Satıcı, malların teslim hazırladığını alıcıya yazıyla *bildirecektir*. Bu bildirim Pazarlama ve İhracat Müdürlüğü tarafından *yapılacaktır*. (İsd. A.Ş.-İhr.Sur. Sat. Sözl., m. 3-A)
- Alıcı'nın sözleşmeden vazgeçmesi veya 3-A ve 4-A maddesindeki vecibelerini yerine getirmemesi halinde ayrıca protesto çekmeye ve hüküm almaya gerek kalmaksızın iş teminatı gelir *kaydedilir* ve sözleşme *feshedilir*. (Türk. Dem. ve Çel. İşl. – İhr. Kayd. Sat. Sözl., m.11)
- Üye ve Ek kart Hamili isim, adres ve benzeri bilgi değişikliklerini Satıcı Şirket'e derhal yazılı olarak veya noter aracılığı ile bildirmek *zorundadır*. (M.J. Card Üy.Sözl., m. 16)
- Kıracı kiraladığı şeyi kendi malı gibi iyi kullanmağa ve bozulmamasına, evsaf ve meziyetlerini ve şöhret ve itibarını kaybetmesine meydan vermemeğe ve içinde oturanlar varsa onlara karşı iyi davranmağa *meburdur*. (Kira Kont., m.1)
- Alıcı'nın bu bildirim üzerine uygun sevk vasıtasını 10 gün içinde ısdemir A.Ş. Limanında veya Fabrika Stok Sahasında hazır halde bulundurması *gerekmektedir*. (İsd.A.Ş. – İhr. Sur. Sat. Sözl., m. 3-A)

Örneklerden de görülebileceği gibi sözleşmelerdeki geniş ve gelecek zaman kullanımlarında edilgen yapılar da önemli bir yer tutmaktadır. Hukuk dilinin belirgin bir özelliği olan edilgen yapılar kişilerden çok eylemlere dikkati çekmekte ve kişileri direk olarak adres göstermekten doğacak rahatsızlıkları önlemek amacıyla kullanılmaktadırlar, çünkü yasalar önünde kişiler değil yapılan eylemler önemlidir.

3.3.2.2. Yasaklama

Sözleşmelerde tarafların birbirlerine karşı olan davranışlarının düzenlenmesi 'yasaklama' yoluyla da ortaya çıkabilmektedir. Yasaklama eylemi de zorunluluk içeren bir eylem olduğundan 'zorunluluk' eylemlerinin bir alt grubu olarak ele alınabilir. Sözleşmelerde {-EmEmEk} biçimbiriminin veya 'yasak' sözcüğünün kullanımıyla ortaya çıkan yasaklama eylemlerinin tüm eylemlere oranı %7.4'tür. Örneğin:

- Kredi kartının üzerinde adı ve soyadı yazılı Üye ve/veya Ek kart Hamili dışındaki şahıslar tarafından kullanılması *yasaktır*. (Beğ.Kr. Kartı Üy. Sözl., m.3)
- Kart hiçbir şekilde üzerinde yazılı son kullanma tarihinden sonra *kullanılamaz*. (Rom. Kart Üy. Sözl., m. 4)
- Üye Kart'ını ahara devir ve temlik edemez ve hiçbir surette başkasına *kullandıramaz*. (M.J. Card Üy. Sözl., m. 9)

3.3.3. Söz verme

Sözleşmelerde taraflar birbirlerine çeşitli sözler verirler ve imzalarını atarak verdikleri bu sözlerin doğruluğunu ve kanunlar önünde bağlayıcı olduğunu kabul ederler. Söz verme eylemlerinde gönderici önermede ortaya konulan eylemi yapma

taahhüdünde bulunmaktadır. Bu durum göndericiyi bağlayıcı niteliktedir. Alıcıyı ilgilendirmekle birlikte ona herhangi bir yükümlülük getirmez. Sözleşmelerde 'söz verme' eylemleri bazı edimsel eylemlerin kullanılmasıyla gerçekleşmektedir. Bu eylemlerin en sık kullanılanlarına örnek olarak 'kabul etmek', 'taahhüt etmek' ve 'beyan etmek' eylemlerini verebiliriz. Örneğin:

-Üye, Satıcı Şirket ile arasında doğabilecek tüm uyuşmazlıkların çözülmesinde İstanbul Merkez ve Zeytinburnu Adliyesi Mahkeme ve İcra Dairelerinin yetkili olduğunu peşinen ve itirazsız *kabul eder*. (M. J. Card Üy. Sözl., m. 19)

-Üye, başvuru formunda beyan etmiş olduğu mali durumunun doğruluğunu kabul ettiğini ve izleyen her yılın ilk ayı içinde yeni hesap durumunu gösterir ve yasal mercilerin uygun göreceği formda bir belgeyi Banka'ya veya Banka'nın ileride yetkilendireceği finansal kuruluşa vereceğini *taahhüt eder*. (Rom. Kart Üy. Sözl., m. 20)

-Üye Ek Kart Hamili, işbu sözleşmeye ve Polo Garage Kredi Kartı'na ilişkin her türlü tebligatın kendilerinden Üye'ye gönderiminin yeterli olup, bu gönderimin her ikisi içinde geçerli olacağını *beyan, kabul ve taahhüt ederler*. (Polo Gar. Kr. Kartı Üy. Sözl., m. 17)

İncelenen sözleşmelerde 'söz verme' eylemlerinin kullanım sıklığı % 20'dir.

3.3.4. Sözleşme Maddelerinin Açıklanması

Sözleşmelerde yukarıda sözü edilen ve tarafları bağlayıcı olan sözeylemlerin yanısıra sözleşme maddelerini fiyat, zaman, miktar, vb. gibi açılardan açıklayan ve tanımlayan yapılar da bulunmaktadır. Bu yapıların işlevi sözleşme maddelerine açıklık getirmek ve uygulamalarıyla ilgili bilgi vermektir. Bu amaçla, sözleşmelerde ad tümceleri yapan {-Dir} biçimbiriminin yanısıra 'ifade etmek', 'anlamına gelmek', 'uygulamak' gibi yapılar da kullanılmaktadır. Bu işleve sahip eylemlerin tüm sözeylemlere oranı % 8.8'dir. Bu eylemlere örnek olarak aşağıdaki sözleşme maddelerini verebiliriz:

-Kefil'in kefalet süresi 5 yıldır. (M.J. Card Üy.Sözl., m. 14)

-Dispeç Demoraj'ın yarısıdır. (İsd. A. Ş. – İhr. Sur. Sat. Sözl., m. E-10)

-Kredi Kartı Satıcı Şirket'in Kar Hamili'ne vermiş olduğu ve herhangi bir nakdi ödemede bulunmadan peşin veya kredili ödeme planı çerçevesinde işyerinden alışveriş yapma imkanı veren Mavi Jeans Card'ını *ifade eder*. (M.J. Card Üy.Sözl., m.1)

-Sözleşme konusu malzeme alıcı tarafından kısmi sevkiyatlara bölünürse, F-9 VF ve F-10 maddelerindeki hususlar *uygulanır*. (İsd. A.Ş. –İhr. Sur. Sat. Sözl., m. F-15)

4. Sonuç

Bu makalede sözleşmelerde kullanılan dilin dilbilimsel açıdan bir çözümlemesi yapılmış ve aşağıdaki sonuçlar bulunmuştur:

- 1) Sözleşmeler sözcük düzeyinde incelendiğinde sözleşme ayrıntılarının açıklanması ve taraflar arasındaki ilişkilerin düzenlenmesi amacıyla kişisiz cins adlarının, sayı sıfatlarının, kabul etmek, beyan etmek ve taahhüt etmek gibi eylemlerin sıklıkla kullanıldığı görülmektedir. Eylemler zamanları açısından incelendiğinde ise % 70.5 kullanım sıklığıyla geniş zaman en yaygın kullanılan zaman olarak bulunmuştur. Geniş zamanda kullanılan tüm eylemlerin %19.9'u ise ad soylu sözcük+{-Dır} yapısından oluşan eylemlerdir. Bu yapıların sözleşme bağlamındaki işlevi geniş zaman kullanımlarına eşdeğerdir. Geniş zaman eylemlerini %29'luk kullanım sıklığı ile gelecek zaman +{-Dır} yapısı izlemektedir. Sözleşmeler belirteçler açısından incelendiğinde ise {-mEksizin} ekiyle kurulmuş olan ve belirteç görevi yapan ulaçların ve 'peşinen' sözcüğünün diğer belirteç türlerinden daha sık kullanıldığı görülmektedir.
- 2) Sözleşmeler sözdizim düzeyinde incelendiğinde uzun ve karmaşık tümce yapılarının tüm sözleşmelere hakim olduğu görülmektedir. Sözleşmelerde kullanılan tümce tiplerine bakıldığında ise bildirme tümcelerinin %78.4 kullanım sıklığıyla sözleşmelerde en yaygın kullanılan tümce tipleri olduğu bulunmuştur. Geniş ve gelecek zaman kullanımıyla ortaya çıkan tüm bildirme tümcelerinin %17.9'u olumsuz yapılardan, %12.3'ü ise {-Ebil}biçimiriyle kurulmuş yapılardan oluşmaktadır. Sözleşmelerde belirgin olarak kullanılan diğer bir tümce tipi ise sözleşme koşullarının bildirilmesinde kullanılan ve %21.5 kullanım sıklığına sahip koşul tümceleridir. Sözleşmelerde ayrıca birbirine sıralama ile bağlanmış yapıların ve ve/veya gibi bağlaçların da sıklıkla kullanıldığı dikkati çekmektedir.
- 3) Sözleşmeler söylem boyutunda incelendiğinde ise 4 ayrı söylem tipinin kullanıldığı görülmektedir. Bu söylemler şunlardır: 1) haklar (a - hakların bildirim, b- hakların olumsuz bildirim); 2) zorunluluklar (a- zorunlulukların bildirim, b- yasaklama), 3) söz verme; ve 4) sözleşme maddelerinin açıklanması. Sözleşmelerde zorunluluk eylemlerinin %49.9 kullanım sıklığıyla en fazla kullanılan söylemler olduğunu görüyoruz. Zorunluluk eylemlerinden %11.8'inin ise yasaklama eylemlerinden oluştuğu bulunmuştur. Zorunluluk bildirilen eylemlerin yoğun kullanımı bize sözleşmelerin büyük ölçüde taraflara çeşitli yükümlülükler getiren ve kanun önünde bağlayıcı eylemlerden oluşan metinler olduğunu göstermektedir. Sözleşmelerde % 24.3'lük kullanım sıklığıyla 2. sırayı 'hakların bildirim' söylemleri almaktadır. Hak bildirme eylemlerinin % 21.4'ü ise, 'hakların olumsuz bildirim' eylemlerinden oluşmaktadır. Sözleşmelerde kullanılan diğer söylem türlerinden olan 'söz verme' eylemlerinin tüm eylemlere oranı %20, 'sözleşme maddelerinin açıklanması' eylemlerinin tüm eylemlere oranı ise %8.8'dir.

Sonuç olarak, hukuk metinlerine bir örnek olarak incelediğimiz sözleşme metinleri kendine has sözcük seçimleri, sözdizimsel yapıları ve sözleşme bağlamından kaynaklanan özel söylem türleriyle insan ilişkilerini düzenleyen ve tanımlayan bir metin tipi oluşturmaktadır. Bu metin tipinin oluşmasında makalede sözü edilen sözleşmelerin toplumsal/edimbilimsel işlevlerinin ve kanuni yaptırımlarının belirleyici rolü olmaktadır.

Kaynakça

- Atabay, Neşe, İbrahim Kutluk ve Sevgi Özel. (1983). **Sözcük Türleri**. Ankara: Olgaç Basımevi.
- Austin, J.L. (1962). **How to do Things with Words**. Ed. J.O.Urmson. London Oxford University
- Bahatia, V. K. (1993). **Analysing Genre: Language Use in Professional Settings**. London: Longman..
- Büyük Larousse Sözlük ve Ansiklopedisi**. (1992). 20 Cilt. İstanbul: Interpress Basın ve Yayıncılık A.Ş.
- Danet, B. (1985) “Legal Discourse” **Handbook of Discourse Analysis** 1. Ed. Teun A. Van Dijk. London: Academic Press.
- Gencan, Tahir Nejat. (1979). **Dilbilgisi**. Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi.
- Lewis, G.L.(1967). **Turkish Grammar**. Oxford: Oxford University Press.
- Özyıldırım, Işıl. (1999a) “Türk Yasa Dili” **Edebiyat Fakültesi Dergisi**. Cilt 16, Sayı 1, ss. 89-114.
- Özyıldırım, Işıl. (1999b). “Türk Ceza Kanunu: Yasal Sözyeylemlerin Çözümlemesi” **Edebiyat Fakültesi Dergisi**. Cilt 16, Sayı 2, ss. 95-106.
- Redmond, P.W.D.(1979). **General Principles of English Law**. Plymouth: MacDonald and Evans..
- Schiffrin, Deborah. (1994). **Approaches to Discourse**. Cambridge. Blackwell.
- Searle, John. (1969). **Speech Acts**. Cambridge: Cambridge University Press..
- Stygall, Gail. (1994). **Trial Language: Differential Discourse Processing and Discursive Formation**. Amsterdam: John Benjamins Publishing Company.
- Trosborg, Anna. (1995). “Statutes and Contracts: An Analysis of Legal Speech Acts in the English Language of the Law” **Journal of Pragmatics** 23. ss. 31-53.
- Vardar, Berke. (1980). **Dilbilim ve Dilbilgisi Terimleri Sözlüğü**. Ankara: Sevinç Basımevi.

SÖZLEŞMELER

1. Beğendik Kredi Kartı Üyelik Sözleşmesi
2. İsdemir A.Ş. tarafından yapılan İhraç Suretiyle Satım Sözleşmesi
3. Kira Kontratosu
4. Mavi Jeans Card Üyelik Sözleşmesi

4. Mavi Jeans Card Üyelik Sözleşmesi
5. Polo Garage Kredi Kartı Üyelik Sözleşmesi
6. Roman Kart Üyelik Sözleşmesi
7. Türk Ekonomi Bankası A.Ş. Kesin Teminat Mektubu
8. Türkiye Demir ve Çelik işletmeleri tarafından yapılan ihraç Kaydıyla Satım Sözleşmesi
9. Türkiye Vakıflar Bankası Teminat Mektubu
10. Vekaletname

KISALTMALAR

- Beğ. Kr. Kartı Üy. Sözl. = Beğendik Kredi Kartı Üyelik Sözleşmesi
İsd.Aş. – İhr.Sur. Sat. Sözl. = İsdemir A.Ş. tarafından yapılan ihraç Suretiyle Satım Sözleşmesi
Kira Kont. = Kira Kontratosu
M.J. Card Üy. Sözl. = Mavi Jeans Card Üyelik Sözleşmesi
Polo Gar. Kr. Kartı Üy. Sözl. = Polo Garage Kredi Kartı Üyelik Sözleşmesi
Rom. Kart. Üy. Sözl. = Roman Kart Üyelik Sözleşmesi
Türk Ek. Bank. A.Ş. Kes. Tem. Mektb. = Türk Ekonomi Bankası A.Ş. Kesin Teminat Mektubu
Türk Dem. ve Çel. İşl. – İhr. Kayd. Sat. Sözl. = Türkiye Demir ve Çelik işletmeleri tarafından yapılan İhraç Kaydıyla Satım Sözleşmesi
Türk. Vak. Bank. Tem. Mektb. = Türkiye Vakıflar Bankası Teminat Mektubu
Vek.= Vekaletname
m. = madde